00 OCT 2010

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

յօդուածները կրճատւում է, ենթարկւում փոփոխութեան և չը տպւելիքը (եթէ յետ պահանջւած չէ) փչացւում են.
Անձնական տեսակցութիւն խմբագրի հետ երեքշաբթի և ուրբաթ առաւ. ժ. 11–12։

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ

Թիֆլիս, Օլիֆնեղայեա փ. տ. № 31 33 (Միքայելեան նախաճաշարանի դիմացը և Օլիֆնիի ինստիտուտի հանդէպ, մտանել է առան որ (բակի կիրակի և սօն օրերից), առ. 10 ժ. մինչև 2-ը կեսօրից յետոյ հասցէ՝
ТИФЛИСЪ, ред. ТАРАЗЪ
Rédaction du Journal TARAZ.
Caucase Tiflis.
Տելեֆոն № 282։

ՏԱՐԱԶ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ

Աղբիւր 3 ր. (արտասահման 5 ր.) Տարազ—6 ր. (արտասահման 10 ր.) Աղբիւր-Տարազ միասին 10 ր. (արտասահման 18 ր.) Տարազ առանձին 50 կ. առանձին №-ը երկու թերթից 40 կ., մի թերթից 20 կ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ընդունւում են ամեն լեզուով. Տարազի երեսի մի հինգերորդական մասը առաջին երես 40 կոպ. վերջին երես 25 կ. մանրատառ տողին։ Արտասահմանից կրկնակի։ Շատ անգամ կրկնող յայտարարութիւնների համար զիջումներ։

Գեղարուեստական, գրական, գիտական, հասարակական, քննադատական

պատկերազարդ շաբաթաթերթ. լոյս է տեսնում շաբաթը մի անգամ, կիրակի օրերը։

№ 19 Կիրակի. մայիս 16 | Տասնհինգերորդ տարի 1904

Շարունակւում է 1904 թ. ԱՂԲԻՒՐ ամսագ. (Տ. XXII Տ.) և ՏԱՐԱԶ լրագր. (Տ. XV Տ.) բաժանորդագրութիւնը

Պրեմիաներն են՝ 1) Ս. ՍԱՀԱԿ, 2) Ս. ՄԵՍՐՈՊ, 3) ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԻԿԸ ՕՇԱԿԱՆՈՒՄ, և 4) ՉՆԱՇԽԱՐՀԻԿ, էլիօգրաֆ-միրանկար:

Հանճարեղ դաշնակահար Ֆրանց Լիստը, որ իւր կեանքի ընթացքում ոչ մի մրցակից չունեցաւ, ծնել է Րայդինգ գիւղում (Հունգարիայի մօտ, Հունգարիայում), 1811 թւին, հոկտեմբերի 22-ին. վախճանւել է Բայրոյթում 1886 թւին, յուլիսի 31-ին։ Նորա հայրը, Ադամ Լիստը մի հին ազնուական ընտանիքի ժառանգ էր. բայց դրա նորան զրկել էր իւր ունեցած չունեցածից, իշխան Էսթերհազիի կալուածների վարիչն եղաւ։ Նա ի բնէ ընդունակ երաժիշտ էր. նուագում էր դաշնակ (Piano), ջութակ (Violino) և թաւջութակ (Violoncello) և այնքան երաժշտական պաշար ունէր, որ իւր որդու փոքրուց իսկ փայլող տաղանդին սնունդ կարող էր տալ։ Լիստ վեց տարեկան էր, երբ հայրը նորա պաջանքերին մէջեա և սկսաւ դաշնակի դասեր տալ։ Մանուկ Լիստն իւր արտասովոր ընդունակութեամբը զարմացրեց հօրը։ Նա ինն տարեկան հասակում մանուկներին կողը և մանուկ բարոն Ֆոն Բրաունի նուագահանդէսին Էօդենբուրգում և առաջին անգամ դաշնակ նուագեց հասարակութեան առաջ. նուագն այնքան պատանելի էր, որ իշխան Էսթերհազին նորան Այզենշտադթ կանչեց և իր առաջ նուագել տուաւ։ Այս անզուգական յաջողութիւնից յետոյ հայրը որդուն առաւ և իր սեփական միջոցներով որդուն տարաւ Պրեսբուրգ և նուագահանդէս տուաւ. այս երկրորդ նուագահանդէսն այնքան հիացրեց հասարակութեան և իշխանական ընտանիքներին, որ մի քանի հունգարացի ազնուականներ (Ամադէ, Ապպոնիի, Շապարի— Amadé, Apponyi, Szapary) յանձնառուեցին վեց տարի ժամանակով, տարեկան 600 գուլդեն, որ մանուկ Լիստը զարգանալով ու վարպետ դաշնակահար դառնայ։ Այնուհետեւ Ադամ Լիստը թողեց Րայդինգի պաշտօնը, ընտանիքով գնաց Վիեննա (1821) և սկսաւ հոգ տանել իւր որդու դաստիարակութեան մասին։ Ֆրանց Լիստը Վիեննայում աշակերտեց յայտնի դաշնակահար Չերնիին (Szerny). միեւնոյն ժամանակն էլ Սալիերիի (Salieri) մօտ երաժշտութեան տեսութիւնն էր սովորում։ Մանուկ Լիստն այստեղ անհամեմատելի յառաջադիմութիւն արաւ։ Երբ նա Վիեննայում հրաժեշտի նուագահանդէսը վերջացրեց, Բեթհովէնը, որ հիացմամբ լսում ու ծրգտում էր, շտապեց, բարձրացաւ բեմի վրայ և Լիստին համբուրեց։ Վիեննայից Պարիզ անցան (1823). հայրը փափագում էր, որ իր հանճարեղ որդին Պարիզի երաժշտանոցի լիակատար դասընթացն աւարտէր. բայց երաժշտանոցի տեսուչ Քերուբինին (Cherubini) արտասովոր տաղանդ ունեցող մանուկ-

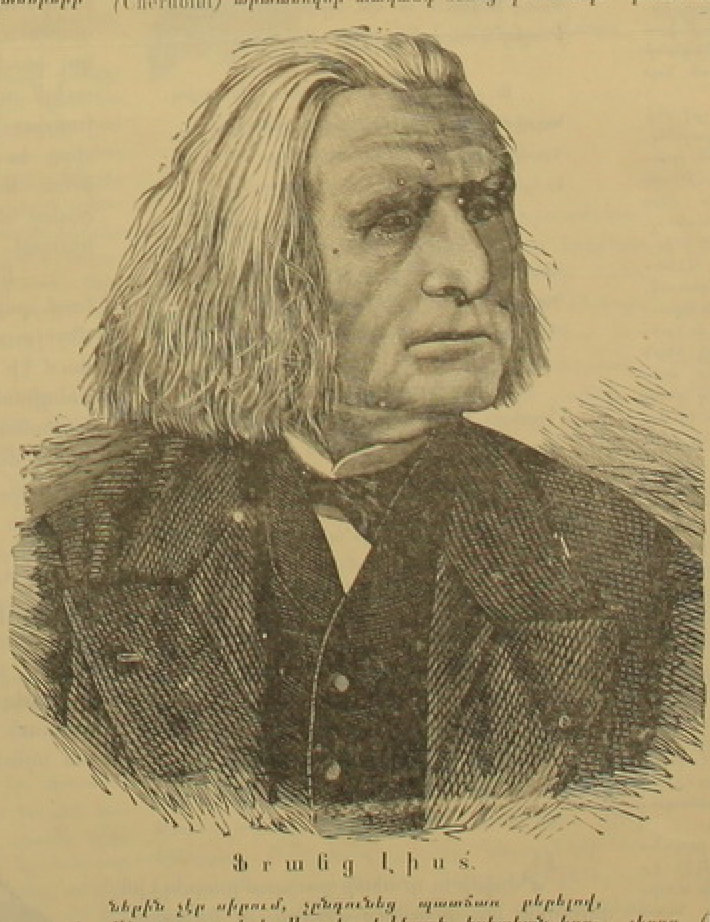

Ֆրանց Լիստ.

ներին չէր սիրում, չընդունեց պատճառ բերելով, թէ օտարազգի է։ Այսպիսով Լիստի իսկական կրթութեան եղաւ իր եռանդուն ջանասիրութիւնն ու անհատ սէրը դէպի երաժշտութիւնը։ Ինչպէս Վիեննայում, այնպէս էլ Պարիզում համերգ առաջանցիկների յանձնարարական գրերը շատ մեծ գործ տեսան. Պարիզի բարձր դասակարգը մանուկ Լիստին ընդունեց գրկաբաց. «Փոքրիկ Լիստ» («Petit Liszt») շատ շատ առաջնակարգ ընտանիքների և հասարակութեան սիրելին դարձաւ։ Լիստն այլ եւս դաշնակահարութեան շատեր շատաւ, բայց երաժշտութեան տեսութիւնն առաջ տարաւ նախ Պայերի (Paër), ապա Րայխայի (Reicha) մօտ։ Լիստի նուագահանդէսն ամբողջ Պարիզը գրգռեցրեց և հասարակութեան անխտիր անսահման կերպով ոգևորեց. ապա հայրը նորան երկու անգամ էլ Լոնդոն տարաւ, երկու անգամն էլ ֆրանսական նահանգները շրջելով. առաջինը 1824 թւին (մօրը վերադարձաւ Վիեննա), իսկ երկրորդը 1827-ին. հայրն այս ճանապարհորդութեան ժամանակ վախճանւեցաւ. մայրը մարդու մահուան լուրն առնելուն պէս շտապեց որդու մօտ և Վիեննայից Պարիզ եկաւ։ Հօր վախճանն ու մօր գալը Լիստին ստիպեցին դաշնակահարութեան դասեր աւանդել և ապրուստ հայթայթել իր ու մօր համար. որովհետև համերգ առաջանցիկների նշանակած նպաստի պայմանաժամն արդէն անցել էր և Լիստն այլ եւս ուսման համար ժամանակութիւն չէր առանում և ոչ մի անգամ։ Իբրև անզուգական դաշնակահար նա մի այնպիսի անուն ունէր, որ կարող էր հէնց դրանով միայն ապրուստ ճարել։ Բարձր շրջանների և ազնուական ընտանիքների դռները բացեցան նորա առաջ և նա սկսաւ դաշնակահարութեան դասեր աւանդել. նոյն իսկ իբրև երաժիշտ էլ սկսել էին նորան հրաւիրել ու գովասանքով խօսել նորա մասին. արդէն 1825-ին Պարիզի մեծ երաժշտարանում ներկայացրել էին նորա «Դոն Սանչօ» («Don Sancho»)։ Նորա անհամեմատութեան վերայ մեծ ազդեցութիւն թողեց «Յուլիսեան յեղափոխութիւնը»։

Լիստն արդէն մանկութիւնից հակում կոչումն ունէր մեծ սէր ու փափագ ունէր, բայց ստիպւած ապրուստ վաստակելով զարգացած գեղարուեստի գիտակցութիւնն ու ապագայ մեծ կոչումը այս միտքն անիրագործելի թողին։ Մինչ այս, 1831-ին Պարիզ եկաւ Պագանինին (Paganini), տիեզերահռչակ և անմահ ջութակահարը, որ Լիստի ազնիւ նախանձը շարժեց և գրգռեց նորան մեծ եռանդով իր նուագածութեան թերին (մատների յարումն ու ճկուն) լրացնելու։ Միւս կողմից, մի այլ տեսակի բարերար ազդեցութիւն թողեց նորա վերայ իր ժամանակի բարեկամի Շոպէնի (Chopin) գեղարուեստական բիւրեղային կոչմը, որ նոյնպէս շատ նպաստեց նորա զարգացման։ Այդ ժամանակներում Իտալիայից Պարիզ վերադարձաւ երաժշտագէտ Հեկտոր Բերլիօզը (Hector Rerlioz) և ներկայացնել տուաւ «Episode de la vie d'un artiste», որ Լիստի վերայ շատ խոր տպաւորութիւն թողեց։ Երիտասարդ երաժիշտ Լիստը համոզուած էր, թէ պէտք է երաժշտութիւնը բանաստեղծական մտքեր վերարտադրէ և Բերլիօզի հետ ձեռք ձեռքի տուած նախանձախնդրութեր եղան ծրագրով, այսինքն նկարող երաժշտութեան (Programmusik)։

Նկարող երաժշտութեան նպատակն էր գծագրել բնութիւնը, արտաքին աշխարհը ձայներով։

digitised by A.R.A.R.@

Մ ա յ ի ս.

Իսկապէս ներքին աշխարհի զգացումների արտայայտութիւն էլ է մի տեսակ ձայնանկար, բայց նկարող կամ ծրագրող երաժշտութիւն անվամբ հասկանում են միայն այն երաժշտութիւնը, ուր երաժիշտը ձայներով նկարում է տեսանելի կամ շօշափելի առարկաների, բնութեան երեւոյթների և այն ամեն բանի պատկերները, որոնք արտաքին աշխարհին են պատկանում։ Օրինակ ամպի գոռոց, որոտում, կարկաչ, քամու սուլոց, թռչնոց, թնդանօթի թնդիւն, սրի շաչիւն, շանթի ճայթիւն, լոյսի փայլկտումը, աղբիւրի զլզլոց, ամբոխի աղմուկ և այլն և այլն, բոլորն էլ առարկա նիւթ են այս տեսակի երաժշտութեան համար։ Երաժշտութեան նկարող ոճը շատ վաղ ժամանակներից է յայտնի։

Երաժշտութեան յայտնի պատմագիր Ֆետիսը (Fétis) 1882 թւին երաժշտական փիլիսոփայական մի քննախօսութիւն արաւ, որի մէջ նորագոյն ձայնեկէջների առաւելութիւնն ու արդարն բացատրեց։ Այս քննախօսութիւնը Լիստին ոգևորեց, նոր, թարմ մտքեր ներշնչեց և սկսաւ բազմակողմանի, կենդանի և ազատ ոճով գրել, որ և յետոյ գերմանական նոր դպրոցի բնորոշ հիմքն եղաւ։

Ժողովրդասէր ու Փարիզի բարձր շրջանի սիրելին արդէն հասունացել, մարդ էր դարձել, երիտասարդ բնաւորութիւնը կազմակերպւել ու լրացել էր։ Լիստը Փարիզում մտերիմ յարաբերութեան մէջ մտաւ դ'Ագու (d'Agoult) դքսուհու հետ (որը յայտնի է գրականութեան մէջ Դանիէլ Շտերն անունով), որ բաժանւեցաւ իր ամուսնուց և 1835—1839 թւեր Լիստի հետ ճանապարհորդեց Ժնև, Մայլանդ, Վենետիկ, Հռոմ։ Լիստը դ'Ագուից ունեցաւ երեք զաւակ, որոնցից մէկը Կոզիմա Վագների երկրորդ կինն եղաւ։ 1839-ին վերջին Լիստն իր կնոջ դ'Ագուին և երեխաներին ուղարկեց Փարիզ մօր մօտ, իսկ ինքն ամբողջ Եւրոպայում շրջեց ու յաղթանակներ տարաւ մինչև 1849։ Ժնեից երկու անգամ Փարիզ գնաց և 1836-ի իր մրցակից Թալբերգին յաղթեց. էլ իսկապէս չը մնաց ոչ մի դաշնակահար աշխարհի երեսին, որ հաւասար լինէր Լիստին։

1839-ին Լիստը մի նամակ գրեց Բօնն (Bonn) Բեթհովենի արձանի մասին հոգացող մասնաժողովին և յայտնեց, որ ինքն իր վերայ է առնում պակասող (շատ մեծ) ծախքը։ Եթէ Լիստը չը լինէր և չօգնէր, գուցէ դեռ տասնեակ տարիների ընթացքում հազիւ կարողանային այդ մեծ գումարը հաւաքել՝ մեծ երաժշտի արձանը կանգնելու համար։ 1847-ին Վայմարի (Weimar) երաժշտարանի վարիչն եղաւ և 12 տարի մնաց այստեղ (մինչև 1861)։ Վայմարը շատ շուտ մի կենդրոնական ժողովատեղի եղաւ առաջնակարգ երաժշտական տաղանդների համար (Ռաֆֆ, Բիւլօ, Թաուզիգ, Կորնելիուս և ուրիշները, Raff, Rülow, Tausig, Cornelius) և «նորագոյն գերմանական դպրոցի» առաջնորդը դարձաւ։ Վայմարում գրեց Լիստը «Symphonischen Dichtungen», որի գեղարւեստական անկախութիւնը հաստատում է իր անհատականութեան։

1858-ին ներկայացրին Կորնելիուսի (նորագոյն պաշտպան և գլխաւոր սիւներից մէկն էր «նորագոյն գերմանական դպրոցի») «Բաղդադի սափրիչը» (Der Barbier von Bagdad) ծաղրական նորգեղութիւնը, որ հասարակութեան դուր չեկաւ. բայց Լիստը շատ էր գնահատում, ուստի և հակառակութիւն ծագեց, Լիստը վիրաւորւեցաւ. հակառակութիւնը բանի գնաց մեծ ծաւալ ստացաւ և Լիստը 1861-ին յանկարծակի թողեց Վայմարն ու հեռացաւ, գնաց Հռոմ։ Այստեղ մնաց մինչև 1870 թւը. նոյն տարին դարձաւ Վայմար և ղեկավարեց ի պատիւ Բեթհովենի կազմած հանդէսը, արքաների խախտած գիրքն ամբողջից և այնուհետև ամեն տարի ամառնային ամիսները Վայմարում անցրեց։

1865-ին ընդունեց հոգևոր փոքր կոչում, յետոյ աբբա եղաւ, մինչև իսկ վերջին տարիներին կանոնիկոսութեան համն էլ ստացաւ. այսպիսով հասաւ մանկութիւնից ի վեր երազած փափագին, գոնէ մասամբ։

Հոգևոր կոչումն ընդունելուց յետոյ Լիստը հոգևոր երաժշտութիւնն առաջ տարաւ և զբաղւեց գրեթէ միայն եկեղեցական երաժշտութեամբ։

Փառքի, պատւի և շքանշանների կողմից հազիւ թէ մի ուրիշ երաժիշտ նորան հաւասարած լինի։

Ոգևորւած աշակերտների և համակրողների բանակները մեծ փառքերին առաջնորդում էին մէկ տեղից միւսը։

Լիստն ազնիւ քաղաքացի, անդուլ երաժիշտ և բարի քրիստոնեայ եղաւ իւր ամբողջ կեանքի ընթացքում։

Կոմիտաս Վարդապետ

Ս. Էջմիածին.

ԿԱՍԿԱԾԻ ՈԳԻՆ

Ինչպէ՞ս կուզէի հաւատքի թափով
Փարել քո կրծքին, անմի՛տ ու ծայտուն,
Ինչպէ՞ս կուզէի անհուն մտքով
Սէր կեանք մի նոյն, անդո՛րր, երազո՛ւն։

Օ՜հ, սակայն կեանքը, կեանք մի պատրանքով,
Փեսով աղցուն, ցաւով զգայուն,
Փերեց հաւատս ու սէր պատանքով
Թողեց դոյն խոր սրտիս վիհերուն...

Ու ամէն անգամ երբ լուռ, խնդայել,
Կուզեմ գրկիդ մէջ մոռնալ ու թաղել,
Կասկածի ո՛գին մռայլ ու անել,
Լռելեայն կուգայ մեր մէջ սառնանի։

Առանց հաւատքի, անյո՛յս, վշտահար,
Կեանքի կեղծիքէն դառնացած հոգիս,
Կասկածի կեանք մի կապրիմ դողահար,
Վիհ մը տարակոյս կրելով կրծքիս։

Օ՜հ, համբոյրներով չպիտի կրնաս
Դարերու կասկածն դու սրտէս խլել,
Քո կանացի հուրը ձեռքերն մանկահաս
Այդ մռայլ ոգին չե՞ն կարող վանել...

Դժբաղդ իմ հոգե՞ակ, անհնա՞ր, անյո՞յս
—Փարուկին առաջ տերև մ՚աճնահար—
Օ՜հ, թող ինձ թաղել նի՞ն վերջերն հոգւոյս,
Իսկ դու ապրէ՜ միայն ինձ համար...

Հրանտ-վահէ.

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ.

(Թուրգէնեւից)

Դժոխքի ու դրախտի դարպում բազմել էին գերագոյն դատաւորները—Գութն ու Իմաստութիւնը:

Նրանց առաջից երկար շարքերով անցնում էին այս աշխարհից հեռացած հոգիները, և Արդարադատութիւնը հանդարտ ու անաչառ կերպով կարդում էր ամեն մի անցնող հոգու մատեանի մէջ նրա գործած թէ՛ բարութիւնը և թէ՛ չարութիւնը: Միապաղաղ, դորշ բազմութեան միջից ջոկւեցին երկու էակներ և միաժամանակ ներկայացան դատաւորներին. մէկը մեղմ ու համեստ քայլւածքով առաջ եկաւ և հանդարտութեամբ բարձրացնելով իր պայծառ աչքերը՝ սկսեց իր կեանքի պատմութիւնը, որ լի էր սիրով, սրբութեամբ և անձնուրացութեամբ։ Եւ մեղմագին Գութը համակեց ամենքին ու քնքոյշ ժպիտ կախւեց օդի մէջ։ Բայց յանկարծ Գութը խօսեց խստագին։

—Սիրոյ և անձնուրացութեան մեծ շնորհը դու գործադրել ես արժանաւոր կերպով, և փառք ու պատիւ քեզ, բայց չարութեան դէմ զայրոյթի Աստուածային շնորհը ես չեմ տեսնում քո մէջ. այդ շնորհը դու չես գործադրել:

Եւ դատաւորի խիստ ձայնը լսելով՝ սարսուռ զգաց հոգին և շփոթւած՝ աւելի գունատւեց.

—Ես վախենում էի սէրը կորցնել, ես ոյժ չունէի...

Եւ էլ աւելի խստիւ հնչեց դատաւորի բարձր ձայնը.

—Թող ոգիները մուտք չունենան դրախտը,—բայց է այն սէրը, որ զայրանալ չը գիտէ. նորից իջի՛ր աշխարհ և սովորի՛ր ո՛չ միայն լոյս տալ, այլև սիրով վառւի՛լ,—այրող սէրը ուժեղ է իր զայրոյթով:

Գութի վերջին խօսքերը դեռ ցնցում էին օդը, երբ դատաւորներին ներկայացաւ երկրորդ էակը,—անորոշ ձեւով, սակաւոտ, անկանոն մի էակ, որը դողում էր առաջ գալու անհամբերութիւնից. և այդ այլանդակ հոգին սարսուռ զգաց։ Դատաւորի ամեն մի ահարկու խօսքից այդ էակը աւելի անհամբեր և աւելի ուրախ էր ցոյց տալիս իրան և իւրաքանչիւր րոպէ ձգտում էր դատաւորին ընդհատելու և նրա ուշադրութիւնը գրաւելու դէպի իրան: Ուրախանալով, որ տիրեց լռութիւն՝ նա առաջ նետւեց և ասաց յուզւած ու անզուսպ կերպով.

—Մեծ դատաւոր, ես իմ ամբողջ կեանքում զայրանում էի ամենքի վրայ, ամենքի մէջ չարութիւն էի տեսնում, ո՛ւմ էլ որ մօտենում էի՝ զայրանում էի. իմ ամբողջ կեանքը՝ յանդիմանութիւնների, բամբասանքի ու վատաբանութեան մի հեղեղ էր. ամեն տեղ մարդկանց մէջ ես որոնում էի չարիք և ո՛չ բարութիւն. ես ուրախ եմ, դատաւոր, որ, վերջապէս, արդարադատութիւն կը գտնեմ, և դու լաւ արժանին ինձ կը գնահատես...

—Բաւակա՜ն է... զզւանքով ընդհատեց Իմաստութիւնը, և ամենքը զարմանքով նրան նայեցին.—Սա ծաղրել է Աստուածային շնորհը. նախանձ ու չարութիւն,—ահա՛ ինչո՛վ է ապրել այս էակը։ Ցած ուղարկեցէք նրան աշխարհ, և թողէք սէր ու ներողութիւն սովորի նա այնտեղ:

Մանուան.

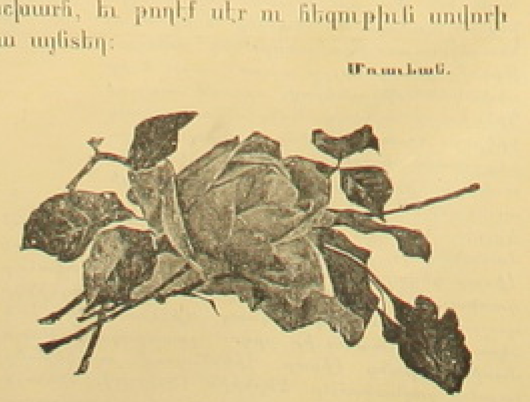

digitised by A.R.A.R.@